

„Remittance Ukrajině brání ve změně, neboť situace tam ještě nedosahuje krizového bodu“ rozhovor s Dušanem Drbohlavem

Lucie Trlifajová

Abstrakt:

Jeden z největších současných českých migračních výzkumů Migrace a rozvoj – ekonomické a sociální dopady migrace na Česko jako cílovou zemi a Ukrajinu jako na zemi zdrojovou (se zaměřením na analýzu remitencí)¹, realizuje tým GEOMIGRACE na Přírodovědecké fakultě UK. Rozhovor s Dušanem Drbohlavem o tom, jak k tomu tématu přistupuje a jaké jsou první výstupy výzkumu.

Téma remitencí získává pozornost nejen na mezinárodní úrovni v kontextu debat o migraci a rozvoji, ale i v Česku – od [první vstupní studie](#) z roku 2009 se na remittance v roce 2010 zaměřil výzkum [Světové banky](#), rozsáhlý výzkum v roce 2010/2011 realizoval [Sociologický ústav AV](#), téma paralelně již od roku 2010 zpracováváte také v Praze v týmu GEOMIGRACE. Čím si tento zájem vysvětlujete?

To je dáno několika faktory. Za prvé z hlediska kvantitativního migrace stále sílí, stále se zvyšuje a s tím souvisí i nárůst remitencí proudících od migrantů. S tím souvisí posun v realitě, který reflektuje také akademická sféra, kdy si ve výzkumu začíná stále více výzkumníků uvědomovat tzv. *mobility turn*, posun v realizaci a povaze pohybů obyvatelstva od stability až někdy k tzv. totální flexibilitě. Struktury nejsou stabilní, ale dynamické a význam materiálních i virtuálních toků podstatně roste. Remittance jsou jedním z nejdůležitějších projevů této v podstatě globální změny, o které se také ví, že má různorodý potenciál, jenž však zatím není zdaleka naplněn.

¹ Projekt Grantové agentury ČR „Migrace a rozvoj – ekonomické a sociální dopady migrace na Česko jako cílovou zemi a Ukrajinu jako na zemi zdrojovou (se zaměřením na analýzu remitencí)“, č. P404/10/0581

Souvisí s tím ale i celková změna pohledu na migraci. Donedávna jsme bývali většinou svědky vnímání migrace jako hrozby pro rozvojové země. Bezpečnostní aspekty dominovaly, což šlo ruku v ruce s restrikcemi uvalovanými na migraci do vyspělého světa. Nyní mj. i v paradigmatu migrace-rozvoj-(remittance) si stále více začínají všichni uvědomovat, že i když jistá nebezpečí spojená s migrací v některých ohledech do jisté míry stále existují, je zde především výzva. Příležitost. Možnost využití. Migrace a z nich plynoucí remittance jsou totiž mimo jiné také velice významnými potenciálními nástroji rozvoje.

Jak se to promítlo do Vašeho uvažování o podobě výzkumu? Důraz na vnímání migrace jako příležitosti jde poněkud proti proudu vývoje migračních politik, kde naopak, jak je dobře vidět například teď v českém kontextu, bezpečnost získává stále větší prostor.

Klíčová otázka je úplně základní popis, jak vůbec realita vypadá. Na základě oficiálních dat Ukrajinské národní banky vyvezli Ukrajinci z Česka kolem 34 mil. USD/ročně (v roce 2011), což je položka poměrně velmi nízká (např. cca desetinásobně nižší než v případě Ukrajinců v Itálii). Podle stejných zdrojů směřovalo na Ukrajinu celkem cca 7 mld. USD remitencí v tomtéž roce. Česko přitom patří do TOP desítky z hlediska zastoupení ukrajinské menšiny v cizích zemích. Tedy je tu jasný nesoulad. Pak jsou tady ještě počty odhadovaných, neregistrovaných toků. Ty představují poměrně vysoké částky a jejich výše se podle odhadů také velmi liší. Jsou tu tedy nejasnosti a nesrovnalosti, ale samotná výše remitencí, resp. také podmíněnost této výše je pouze jeden aspekt. Rovněž velmi důležité jsou další související skutečnosti – forma a frekvence jejich posílání, jejich adresáti, jejich využití atd.

Remittance sice byly klíčovou proměnnou v práci na našem projektu, výzkum jsme však chtěli pojmout komplexněji. Chtěli jsme se podívat na to, jak vypadá pracovní ukrajinská migrace v Česku a co znamená jak pro zemi cílovou, tak pro zemi zdrojovou. Pro toto komplexní pojetí bylo podle nás nutné nejenom zapojení geografů, ale výzkumu se účastnil i ekonom, neboť právě ekonomická dimenze je tam poměrně významná. Další moment, který snad napomohl splnění našich cílů, je uplatnění různých metod přístupu – jak kvantitativních (především dotazníkové šetření), tak kvalitativních (šetření pomocí deníčků, interview i přímé pozorování mimo jiné realizované během tří návštěv Ukrajiny).

Kvantitativní rozměr reprezentovalo mimo jiné dotazníkové šetření realizované v Praze a Středočeském kraji od května do října 2012 (321 ukrajinských pracovníků; nutnou podmínkou vstupu do výzkumu byla mimo jiné pracovní aktivita vykonávaná v době či těsně před realizací výzkumu stejně jako posílání peněz zpět na Ukrajinu). Další dotazníkové šetření bylo realizované na Ukrajině za pomoci pracovníků Národního institutu strategických studií v Užhorodu (zahrnovalo reprezentanty 200 ukrajinských domácností, které měly v době výzkumu někoho v Česku, a také dalších 50 respondentů, kteří neměli nikoho v zahraničí, kdo remitoval). Longitudinální přístupem, tzv. metodou deníčků (realizovanou v Praze), jsme zachytili vývoj příjmů a výdajů jednotlivých vybraných respondentů v dlouhodobějším časovém horizontu. Jde o metodu, která byla aplikovaná například v ekonomii, na problematiku dopravy, životního stylu nebo ve zdravotnictví, ovšem ve výzkumu migrace

zatím nenašla své uplatnění. V prvním kole jsme pracovali s 12 respondentskými jednotkami (9 jedinců a 3 páry), ve druhém se 14 jednotkami (12 jedinců a 1 pár). S respondenty jsme byli v týdenním kontaktu během dvou půlročních období. Každý den po dobu půl roku pro nás vyplňovali deník, do kterého detailně zanášeli své příjmy a výdaje. Jednou týdně jsme se s nimi scházeli. Máme tak velmi detailních přehled o tom, jak hospodaří s penězi, což je základ, od kterého se mj. odvíjejí i remittance.

My jsme chtěli, a to se nám doufám podařilo, dostat do tohoto výzkumu různé typy pracovních migrantů – byli tam jednotlivci i páry s různě velkými i různě strukturovanými rodinami doma na Ukrajině. Do výzkumu jsme také pozvali jednu atypickou jednotku – studentský pár. Nemá smysl sledovat jednoho migranta, když hospodaří ještě s někým. V takovém případě bylo potřeba přesvědčit i druhého v domácnosti ke spolupráci. Dále bylo podstatné vybudování důvěry mezi respondenty a námi – výzkumníky. Šlo zejména o to je přesvědčit, že jde čistě o výzkumný, vědecký úkol a že data jsou anonymní. Rovněž jsme se snažili o určitou kontrolu spolehlivosti údajů. Každý výzkumník měl na starosti jednoho respondenta, případně pár. Snažili jsme se jim také vysvětlit, že by výsledky mj. měly posloužit především k odhalení reality, ale také například pomoci řešit některé věci jinak, a to i ku prospěchu migrantů, protože některé z problémů, které se odhalily, ukazují na to, že by se mohly řešit jinak a patrně lépe.

Ten výzkum začal v roce 2010, tedy již v období „ekonomické krize“...

Na dopady krize jsme se migrantů přímo ptali v dotazníkovém šetření (N=321) – otázkou, jak se jim mění příjmy, výdaje a remittance v době krize. Zde se jednoznačně projevila krize negativně tím, že respondenti – ve srovnání své situace mezi roky 2008 a 2012 (v době výzkumu) – jasně deklarovali v čase snížení svých příjmů, naopak zvýšení výdajů a snížení výše zasílaných remitencí (zatímco např. pouze 12% deklarovalo nyní výrazně vyšší nebo vyšší remittance, plných 50% vyjádřilo vyšší remitencí nižší nebo výrazně nižší ve srovnání s rokem 2008).

Ve výzkumu deníčků zase někteří museli nyní užívat peněz, které si našetřili dříve.

Výsledky dotazníkového šetření ukázaly, že příjmy se pohybovaly kolem jednadvaceti tisíc. Vyšší příjem měli vlastníci živnostenského listu, nižší zaměstnanci. Je však pravda, že to není úplně malá částka na období krize i na vesměs nekvalifikované práce. Souvisí to však také s tím, kolik hodin odpracovali. Bylo to v průměru cca padesát pět hodin týdně, tj. průměrně podstatně více, než mají odpracováno čeští občané. Jde však také o pracovní podmínky, tam by samozřejmě respondenti uvítali příjemnější a bezpečnější prostředí, což také v dotazníku vyjádřili.

To možná zároveň podporuje argument, že pro zaměstnavatele je výhodnější najmout migranta.

Toto jsme přímo nezjistili a ani nezjišťovali. Ano, obecně jsou migranti vypláceni méně ve srovnání s majoritní českou populací. Ale měli jsme mezi respondenty například svářeče, pomocné pracovníky ve stavebnictví, tedy nedostatkové profese..., motivem zaměstnavatelů tedy není pouze „šetření“, nýbrž i „potřeba“.

Rád bych se ještě vrátil ke mzdě. V dotazníkovém šetření (N=321) nám vyšla mzda vyšší, než uvádí ČSÚ (rok 2011), který publikuje data o zaměstnancích-cizincích. Ukrajinci tam měli z vybraných zástupců jednotlivých zemí mzdu nejnižší – cca čtrnáct tisíc. Nám vyšla mzda u našich respondentů-zaměstnanců cca ve výši asi sedmnácti tisíc. Tento rozdíl může ale být také dán regionem, tedy Prahou, kde hlavně výzkum probíhal a kde jsou také obecně mzdy v celorepublikovém srovnání nejvyšší. V našem celkovém souboru pak mzdu u někoho ještě navyšovaly vedlejší příjmy – u čtvrtiny souboru (N=321) vyšel průměrně osmitisícový dodatečný příjem z tzv. fušek za měsíc, tedy příjem z „černého jobu“.

Mluvil jste o dopadech krize. Vaši respondenti byli cizinci ze třetích zemí, tedy ti, jejichž přístup na pracovní trh byl v posledních letech nejvíce zpřísnován – projevily se dopady těchto politik ve výzkumu?

Určitě, politika měla jednoznačně efekt v tom, že restrikce jim ztížily situaci. Pokud bylo smyslem těchto politik vytlačit některé migranty z trhu práce, pak se jim to, dle našeho zjištění, do jisté míry podařilo. Signály od respondentů byly jasné – mnozí z ukrajinských migrantů, kteří by jinak zůstali, odešli.

Jiní ale zůstali – museli a musí přežívat, jejich rodiny jsou na jejich penězích závislé. Snížil se počet pracovních příležitostí a celkově se působení v Česku pro pracovní migranty zdražilo – různá povolení, pojištění, bydlení a služby. Kvůli zvýšení nájemného si například někteří migranti nemohli dovolit pozvat rodinu do Česka. Další věc, na kterou jsme narazili, je klientský systém, který byl poměrně hodně medializován asi cca před pěti lety a nyní se jakoby vytratil. Nám se ukázalo, že 39% z 321 respondentů (z dotazníků) je a vždy bylo zapojeno do tohoto systému (další 4% nyní pracují pod klientem, ač pod ním nikdy před tím nebyla). Je to poměrně vysoké číslo, očekávali jsme, že bude nižší. Jak jsme zjistili z dodatečných interview, klientský systém je mimo jiné často využíván primárně kvůli zařízení prodlužování různých povolení.

Pak je tu také konkurence Ruska. Ukrajina byla tradičně politicky i ekonomicky významně napojena na Rusko. Jak nám někteří respondenti sdělili, Rusko dnes v pracovních aktivitách nabízí ve srovnání s Českem v mnoha směrech lepší příležitosti i podmínky, ať jde o výši výdělků, podmínky práce, administrativní jednoduchost vyřízení práce migrantům apod. Ukazuje se dlouhodobě známý fakt, že mnoho migrantů z východní části Ukrajiny směřuje

právě tam. Nově se však zdá, že atraktivita Ruska by mohla významně sílit i v západní části Ukrajiny.

Vraťme se zpět k remitencím, základní otázka – o jak vysoké částky jde?

Výše remitencí u našeho vzorku 321 respondentů vyšla kolem padesát tisíc korun za rok (konkrétně v průběhu posledních dvanácti měsíců od data vyplnění dotazníku). Tyto finanční remitence výrazně dominují – jde o posílání peněz. Existují však také remitence ve formě zboží. Ty jsou v našem výzkumu mnohem méně zastoupeny. Průměrná položka za roční útratu zboží a jeho odeslání činila 8 tisíc korun, to se ale týká mnohem méně migrantů než těch, kteří remitují finance (321).

Celková absolutní výše remitencí (finančních) víceméně koresponduje např. s výší remitencí u Mexičanů v 90. letech, ta činila průměrně cca 240 USD za měsíc (Lowell, De La Garza 2000 in Brown 2006). Další informace přináší např. nedávný výzkum poměrně velkého vzorku Moldavanů v Evropské unii, zde remitence činí v průměru 1750 EUR ročně, což se také příliš neliší od našeho výzkumu (Piracha, Saraogi 2011). Na druhé straně výše námi zjištěných remitencí je vyšší, než v Česku zjistily kolegyně Leontiyeva a Tollarová (2011).

Ukázaly se však i podobnosti s výzkumem prováděným Leontiyevou a Tollarovou. Např. muži remitují výrazně více než ženy. Další zajímavá skutečnost, která se ukázala v obou výzkumech, je, že vrchol remitování přichází někdy kolem pátého roku pobytu, do této doby se remitence zvyšují, po pěti letech klesají. Tento efekt se nám potvrdil opětovně. Jedním z důležitých vysvětlení může být fakt, že pokud se imigrant rozhodne v Česku trvale setrvat, s postupujícím časem mohou slábnout jeho vazby s mateřskou zemí a následně se snižují i remitence (jde o z literatury známou tzv. *remittance decay hypothesis* – postupné rozvolňování vztahů a kontaktů s mateřskou zemí).

Nasvědčuje tedy výzkum tomu, že se zde cizinci usazují, získávají pevnější vazby v Česku, a tedy přestávají být, jak se někdy říká, „rozkročení mezi dvěma světy“?

Intenzita vztahů obecně u těch, kteří se v nové zemi usadí, bude patrně postupně částečně upadat, ale neznamená to většinou, že upadne úplně. Nevíme, zda jde o přeměnu pracovních migrantů v „déle“ dočasné a trvalé anebo pokračování cirkulace. Také to může směřovat k flexibilnímu (nestabilnímu) kvazi-usazení v Česku s velmi intenzivními kontakty s Ukrajinou. Toto se potvrzuje na mnoha příkladech z našich rozhovorů, především v případě vysoce vzdělaných migrantů, kde i když se v Česku usadila již celá rodina, intenzivní vztahy s Ukrajinou přetrvávají.

Se snahou podchytit rozsah převáděných částek souvisí i forma a způsob jejich převodu...

Zdůrazněme tady jednu důležitou věc, na kterou poukazují i jiné studie, prováděné mj. i na Ukrajině, že využití bankovního sektoru, konkrétně bank, je minimální. V našem dotazníkovém šetření 49% respondentů si vozí peníze v hotovosti (sami). Dalších 31 % využilo buď příbuzných, přátel, známých nebo nějakého kurýra (obvykle řidiče autobusu). Zbýlých 20% jsou formy virtuálního převodu peněz, v nichž ale bankovní převody tvoří opravdu minimum. Z firem, které organizují převod peněz, můžeme zmínit WesternUnion, Medigran atd. Bankovní sektor vč. těchto firem je ale využíván minimálně.

To je dané nedůvěrou?

Ano, dle našeho názoru je to především nedůvěrou v systém. Svoji roli hraje také zřejmě dědictví socialismu, ale hlavně je to problém šedých (mafiánských) struktur, které mohou ohrozit toho, kdo posílá peníze bankou. Z pohledu pracujícího migranta se tedy jedná především o otázku bezpečnosti anonymity transakce.

Dalším důvodem je fakt, že je to drahá záležitost. Například v jedné studii jsou uvedeny poplatky za převod 200 USD z různých zemí světa do Číny. Dané poplatky se pohybují v rozmezí 10- 20% posílané částky (Jha, Sugiyarto, Vargas-Silva 2010). Jedná se tedy o ohromné sumy. Existují však i banky (např. z postsovětského prostoru), které nabízejí i nižší poplatky a zdá se, že ty mohou zaplnit tuto mezeru na trhu. Nicméně poplatky obecně nadále zůstávají poměrně vysoké.

Bezpečnost je uváděna i jako důvod, proč cizinci využívají nejčastěji osobní převoz. To mimo jiné svědčí i o jakési kultivaci prostředí. Před 10-15 lety tady z tohoto hlediska vysoká bezpečnost určitě nebyla. Víme o mnoha případech, kdy byli lidé přepadávaní na autobusových zastávkách apod.

Mluvil jste o remitencích jako potenciálu – na rozsah a podobu remitencí navazuje velmi diskutované téma jejich rozvojových dopadů. Jak jsou nejčastěji využívány?

V tomto směru se ukázalo, co jsme očekávali. V některých případech je nepopíratelné, že remitence slouží k pozvednutí životního standardu rodiny, k překonávání krizových situací. Remitencemi jsou dotovány základní potřeby – jídlo, ošacení, energie, částečně také zdravotní péče a vzdělání. Zdá se však, že remitence, a zde se nám potvrzují zkušenosti z odborné literatury, skutečně nepřispívají k robustnějšímu lokálnímu, natož regionálnímu rozvoji. Z výzkumu nám vyplývá, že se překvapivě málo investovalo i do stavby či oprav domů/bytů. To si vysvětlujeme tím, že hodně respondentů-imigrantů pobývá v Česku již déle, takže dům už mají vesměs postavený či opravený, už není potřeba tohoto typu investic.

Minimální jsou také „investice do investic“, tedy např. nákup půdy, techniky či „know-how“, zemědělských strojů apod., což by vedlo k možnému rozvoji ať již např. služeb různého typu nebo zemědělství či farmářství. Problémem je však kupní síla místního obyvatelstva, která je velmi nízká stejně jako např. všeobecná nevybavenost kvalitní základní různorodou infrastrukturou – to vše významně brzdí rozvoj. Jiným problémem je také kooperace, neexistují návazné (dodavatelské) služby. Z hlediska základního zabezpečení obyvatelstva existují velké problémy. Např. na Ukrajině nefunguje všeobecný systém zdravotního pojištění. Důchody představují v průměru možná cca 100 USD na osobu a měsíc, přičemž cenová hladina základního zboží je poměrně vysoká. Stát ještě nezačal fungovat v rolích, ve kterých působí ve standardních vyspělých demokraciích. Profesor Skeldon se v jedné ze svých přednášek trefně vyjádřil, že aby se migranti vrátili zpět do mateřské země, „musí být něco, kam se lze vrátit“.

Jak jsme viděli situaci na západní Ukrajině v době našeho výzkumu, tak kromě emocí a nostalgie po domově není skutečně co, kam by se člověk vrátil. Tamní situace byla a stále je skutečně tristní. Nefunkční státní politiky nahrazují fenomény typické pro rozvojový svět, jako je korupce, klientelismus apod. Zatímco životní úroveň v Česku je v roce 2012 podle hodnoty [HDI](#) („Human Development Index“) 28. ve světě, Ukrajina zastává na 78. pozici, těsně před Mauritiem.

Myslím však, že paradoxně remittance Ukrajině brání ve změně, neboť situace tam ještě nedosahuje krizového bodu, kdy by musela přijít „skutečná revoluce“ a nastartování hlubokých reforem. Remittance vlastně zmrazují tu realitu a brání dopadu na úplné dno. Jak se nám jeví, zajišťují status quo, který umožňuje přežít resp. někde si trochu přilepšit v jinak bídné životní úrovni. Remittance také nahrazují sociální politiku státu, což opět neumožňuje státu doběhnout do krizového bodu. Na druhé straně zase umožňují lidem přežít. Je to tedy takový bludný kruh.

Říkáte, že „aby se migranti vrátili, musí mít kam se vrátit“. Migranti v něčem určitě reflektují více než dvacetiletou zkušenost postsovětské migrace, přesto i nadále udržují bydlení na Ukrajině, nemovitostí, které často zůstávají prázdné?

Jak tomu rozumíme, je to jakási touha mít určitou pojistku, udržet vazbu na domovinu. Proto ty domy. Mnohé ze staveb nejsou dokončeny. Dům se tam nestaví rok, dva, tři, tam se staví 10 let. V drtivé většině, u těch méně movitých, to vypadá tak, že se našetří finance, dovezou domů a např. za pomoci kamarádů, kterým se platí minimálně nebo s příslibem vzájemné výpomoci, dům dostaví. Emocionální faktor tam hraje velkou roli, protože z hlediska ekonomického (racionálního) toto počínání mnohdy postrádá význam. Dávají tím najevo, že tam jsou doma, ačkoli jsou si vědomi, že se do domů nejspíše nevrátí. Domy, tak jak jsme je viděli v Zakarpatské oblasti, nejsou mnohdy zabezpečené proti nepříznivým vlivům podnebí, je to symbol, který eroduje.

Vraťme se, prosím, ještě ke státním politikám – díváte-li se na migraci v kontextu rozvoje v zemi původu, jaká je pak jejich role?

Pokud se v literatuře mluví o doporučeních v paradigmatech rozvoj-migrace a rozvoj-migrace-remittance, jednoznačně se upřednostňuje uvolnění migračních bariér, nikoli restrikce. To však neznamená nenastavení podmínek, ale především jednodušší nastavení povolovacích mechanismů, které umožňují opakovanou migraci.

Jestliže se odřízneme a znemožníme pohyb, nastane konfliktní situace. To je např. vnitřní svět v Jihoafrické republice, který je světem segregovaných. Na obranu před přílivem migrantů (a to na jakékoliv měřítkové úrovni) spotřebuje ta „skupina bohatých“ spoustu energie, protože logicky, druhý svět (ten chudší, ale stejně jako ten bohatý, také lačný po příležitostech a bohatství) bude chtít tyto bariéry překonat, zrušit... Bude to také finančně náročné a bude nás to odvádět od budování šťastné, úspěšnější a bohaté společnosti. Tento „souboj“ s sebou nese spoustu negativních jevů, např. nárůst neoprávněné migrace a napětí v cílové zemi, regionu, městě... To je jedna strana věci. Na druhé straně chápu boj s neoprávněnou migrací, kdy stát jistě pojistky a restrikce patrně vždy musí vyžadovat. Pochopitelné jsou v této souvislosti také potřeby státu zaměstnat nejprve vlastní občany a teprve pak migranty.

Je třeba však zdůraznit, že otevřenost systémů, a to platí na všech měřítkových úrovních, je rozhodně pozitivnější pro rozvoj než jejich uzavřenost. To je mj. také ekonomicky spočítáno, tzv. johannesburský systém je ekonomicky méně efektivní než ten amsterodamský, který je otevřený, dochází v něm k intenzivnější a efektivnější interakci atd. (Levy 2001). Výrazná uzavřenost a nepropojenost je tedy nevýhodná ekonomicky, ale i psychologicky je život v otevřené společnosti mnohem příjemnější, je také kulturně bohatší atd.

Jaký je zájem ze strany státních institucí, a to jak Česka, tak Ukrajiny, o výsledky výzkumu?

V Česku je zájem ze strany akademické obce, dále Českého statistického úřadu a České národní banky. Náš projekt se také dotkl problémů statistiky remitencí. Zde by měla být ze strany státu snaha o co nejlepší podchycení toků remitencí a nastavení podmínek tak, aby bylo podchyceno v systému co nejvíce migrantů. To jednoznačně diktuje nutnost nastavit systém, který bude průhledný, jednoduchý a bezpečný, umožní převedení peněz, jež tak budou transparentně zabudovány do legálních struktur. Prozatím se předpokládá, že neregistrované toky dosahují ohromných rozměrů. Příchod Světové banky do Česka (v úvodu zmíněná studie z roku 2010) byl jedním ze známek zájmu o podchycení těchto informací na mezinárodní úrovni. Vše však vyznělo trochu do ztracena a výsledky dané iniciativy se nějak významně neprojevíly.

Zájem o spolupráci s naším týmem je na Ukrajině především v akademické obci, tamním státním institucím jsme zatím výsledky výzkumu nenabídli. Ale jak jsem zmínil, současná v mnohém neutěšená situace na Ukrajině do jisté míry vyhovuje těm, co jsou u moci.

Remitence v podstatě saturují sociální politiku a neumožňují Ukrajině „padnout na kolena“ tak, aby došlo k totální proměně poměrů a k nutnosti nastartování zásadních společenských změn vlastně ve všech sférách života společnosti.

Na příkladu Latinské Ameriky je však možná patrné, že země původu si problematiku remitencí uvědomují a věnují jí zvýšenou pozornost...

Ano, ale nejde jen o Latinskou Ameriku. Bangladéš, Pákistán, Nepál jsou země s velkým množstvím neevidovaných remitencí – a o tom se ví, funguje to tam, ale na neformální bázi. Např. Jamajka, Salvador jsou zase země, které těží z emigrace a svých dlouhodobě v zahraničí pobývajících migrantů. Pozitiva remitencí přicházejících do těchto zemí převyšují negativa, která tato migrace sama o sobě také přináší. Otázkou však je, jak dlouho toto může pokračovat. V Mexiku se také, dle literatury, do jisté míry remitence daří využít pro nastartování podnikání malých firem, což je spojeno i se strukturálními změnami.

Remitence samy o sobě nemohou příliš změnit situaci v dané zemi, v jejím základním politickém a socioekonomickém nastavení. To, co může být zásadním zdrojem změn, jsou stěžejní socioekonomické a případně politické reformy, které posunou prostředí do jiné úrovně. Podstatná je lepší socioekonomická politika resp. také založení a vhodné nastavení systému a mj. trhů – pojišťovacího, bankovního atp. Po nastartování a pozitivním nasměrování těchto změn může migrace a remitence významně pomoci. Ukazuje se také, že remitence směřují o to více tam, kde je ekonomika v pohybu, nejdou jen do zemí, kde se nic neděje a kde jsou nezbytně nutné k přežití. Proudí i do vyspělejších zemí, kde právě narůstá jejich role významného motoru rozvoje.

Zmiňoval jste, že výzkum by měl pro respondenty „pomoci řešit některé věci jinak, ku prospěchu imigrantů.“ Byť je ještě brzy na celkové závěry, jaká hlavní doporučení v tomto smyslu z výzkumu vystupují?

Na zásadní odpověď na tuto otázku potřebujeme ještě nějaký čas, až detailněji a sofistikovaněji zpracujeme všechna získaná data. Co se však zdá již nyní jasné, je skutečnost, že zde v přímém vztahu k remitencím chybí v Česku i na Ukrajině transparentní, levný a bezpečný systém a prostředí k jejich převodu. To je věcí obou zemí, ale i mezinárodních institucí (viz výše zejména iniciativy Světové banky).

V obecnější rovině je možná ještě důležitější nastavení méně restriktivního, nicméně jasně propracovaného a kontrolovatelného migračního systému, který by umožňoval na jedné straně využití vhodné potřebné pracovní síly pro cílový stát, Česko (viz např. inspirace v Barbone, Kahanec, Zimmermann 2013) a na straně druhé volnější a „spravedlivější“ režim pro migranty, kteří by v cílové zemi mohli působit v celkově důstojnějších podmínkách a případně též, při naplnění splnitelných kritérií, by měli jasně dané perspektivy případného a smysluplného zakotvení.

Umožnění volnějšího režimu z hlediska krátkodobých návštěv domova na Ukrajině pro zde pracující ukrajinské pracovníky (méně byrokracie, poplatků apod.) je důležité i proto, že zajištění vyšší frekvence těchto návštěv je jedním z faktorů, který vede k vyšším remitencím daných migrantů, tedy umocňuje to význam a efekt jejich migrační mise. Toto je, mimo jiné, jednoznačný výsledek analýzy našeho dotazníkového šetření (s 321 respondenty). Jinak vyjádřeno – „svoboda pohybu“ posiluje „rozvoj domácností“ ve zdrojové zemi, ale také vede patrně více k další cirkulaci a případnému návratu spíše než k tendenci usazení a integraci migrantů do české společnosti – což je mimo jiné jeden z hlavních proklamovaných cílů nově připravovaných nástrojů české migrační politiky - otázka vlastního nastavování je věc jiná...

Děkuji za rozhovor.

Rozhovor byl realizován v dubnu 2013 a následně doplněn po mailu.

Více závěrů i s ohledem k samotným migrantům přinesou odborné články nyní publikované členy výzkumného týmu GEOMIGRACE v Česku i zahraničí.